

HUMANISME CLASSICISTA I HUMANISME CRISTIÀ EN L'ENSENYAMENT DE LA MITOLOGIA AL LLARG DELS SEGLES XVIII I XIX HISPÀNICS

Josep Closa Farrés

...*pauca de infinitis delibare placet.*

F.A. Pomey

En la nostra època, al costat dels estudis aprofundits i de les obres erudites i de gran perfecció lingüística i filològica entorn de l'antiga mitologia clàssica greco-llatina i llurs relacions amb les cultures orientals, no podem oblidar en aquest tema l'aportació precedent dels dos segles darrers. Una aproximació a les obres més representatives de l'estudi mitològic i mitogràfic anterior als grans descobriments de la filologia comparativa i de la lingüística històrica o de la història de les religions pot afavorir millor la visió del lector culte i de l'estudiós. Tractar d'establir quin havia estat en un passat no massa llunyà, a l'alba de l'era moderna, la forma d'interpretació de les creences mitològiques dels antics pobles de la Mediterrània pre-cristiana, i quin era el sentit que hom els concedia dins l'àmbit dels estudis clàssics, és quelcom més que una pura recerca d'arqueologia literària, atès que unes determinades obres franquejaren els límits de llurs segles i assenyalaren una fita; llur estudi, doncs, pot permetre conèixer algunes tendències culturals que han pervingut fins al present, influïnt les arts, les belles lletres i la literatura en general.

Dues d'aquestes obres singulars, representatives de les tendències de l'humanisme classicista i alhora de l'humanisme cristià en l'estudi de l'antigor, posteriorment coneguts amb la denominació de *Altertumsweisensschaft*, són encara avui el *Pantheum Mythicum, seu fabulosa deorum historia* del jesuïta François Antoine Pomey (1636-1673), i la *Historia poetica para la inteligencia de los poetas y autores antiguos* del també jesuïta Pierre Gautruche (1602-1681). Foren publicades per primera vegada a la primera meitat del segle XVII i traduïdes a diferents llengües d'Europa. Conegueren també una àmplia difusió hispànica al llarg de

dos segles¹, fins a les obres renovadores de Cecília Böhl de Faber i Raimundo de Miguel, divulgant una forma de veure i comprendre l'antigor des d'un punt de vista humanístic i cristià.

Ambdues obres apareixen redactades i publicades a començaments del gran segle de Lluís XIV, que de fet s'inicia l'any 1661, després de la regència del cardenal Mazzarino. La resta d'Europa a l'època immediata assisteix a grans fets històrics que assenyalen l'inici d'una època, com l'abdicació de la reina Cristina de Suècia l'any 1654 i la seva retirada a la ciutat de Roma, o el creixent avenç del poder turc. És evident que *l'esprit du siècle de Louis XIV* es troba ja a la gestació de les dues obres, que recollien la tradició d'un passat mític i majestuós de llegendes i tradicions grandioses de déus, deesses i herois llegendaris, que pocs anys després havien de tornar a la plenitud artística i immortal, gràcies a la magnífica i esplendorosa realitat del Palau de Versalles, conjunt arquitectònic i artístic més representatiu del regnat de Lluís XIV. Enfront del poder creixent del món oriental, la societat culta europea del segle XVII adreça el seu esguard cap a l'antigor, com a font inexhaurible i perenne d'inspiració artística per a la pintura i l'escultura, o les belles lletres, i com un model de valors morals i culturals definidors d'una forma de visió del món².

El títol de l'obra de F.A. Pomey, *Pantheum Mythicum*, té un gran interès com a reflex de la idea de Roma en el segle XVII francès i europeu. Així, si per a tota l'Europa medieval, el símbol de la Roma antiga havia

¹ El *Pantheum Mythicum* de François Antoine Pomey va conèixer una primera difusió europea al mateix segle de la seva aparició. Les edicions angleses es troben des de 1698 fins a l'any 1793, i superen les vint edicions. Es coneixen també edicions germàniques del mateix segle; hi destaquen les de Frankfurt de 1738 i la reedició de 1771. Cf. *British Museum, General Catalogue of Printed Books*, Londres 1963, vol. 192, cols. 635-636. L'obra originalment escrita en llengua llatina va ésser traduïda més tard a la llengua francesa, l'any 1715. Cf. *Catalogue Général des Livres Imprimés de la Bibliothèque Nationale*, tome CXL, Paris, Ministère de l'Éducation Nationale, cols. 350-352, esp. 351. L'obra del també jesuïta Pierre Gautruche conegué una difusió més restringida, encara que les edicions franceses conegudes són des de 1673 fins a 1773, i les versions angleses de M. D'Asigny corresponen als anys 1683 fins a 1701. Cf. *The British Library. General Catalogue of Printed Books*, London, München, New York, París, vol. CXXI, p. 95; *Catalogue Général des Livres Imprimés de la Bibliothèque Nationale*, tome LVIII, Paris, Ministère de l'Instruction Publique et des Beaux Arts, 1929, cols. 397-399, esp. 398.

² Ambdues obres responen a un conjunt de circumstàncies semblants a les del segle d'August, figura amb qui s'identificava el rei Lluís XIV. Cf. Luis XIV. *Memorias sobre el arte de gobernar*; prólogo, selecció i trad. de M. Granell, Buenos Aires, Madrid, 1947, p. 46: «...los antiguos emperadores romanos». Per a la figura d'August, cf. W. DEONNA, *La légende d'Octave Auguste, dieu, sauveur et maître du monde*, Revue de l'Histoire des Religions, LXXXIII, 1960, pp. 38-57, 77-107, 163-195.

estat el Colissaeus, visió que s'enriqueix a partir del segle XII amb altres monuments, els humanistes del Renaixement, arquitectes, pintors i escriptors restaren meravellats per l'edifici de l'antic Panteó de Roma³. La visió de Pomey és també la dels humanistes italians precedents i contemporanis; per això l'escriptor no evoca el Panteó de Roma del seu segle, és a dir, el temple del Panteó transformat en una església cristiana⁴, dedicada a la Mare de Déu des de l'any 609 d.C., sinó que invita al lector a una visió imaginària per l'antic *Pantheum* paganitzant de la Roma antiga i imperial. Com a bon humanista, descobridor del passat antic de Roma, Pomey té una visió limitada. Per contrast, el seu contemporani, Charles du Fresne, Sieur de Du Cange⁵, en la seva obra magna, el *Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis*, publicada per primera vegada l'any 1678, amb una visió més amplia, fa menció de la cristianització de l'antic temple romà, obra d'Agripa, a l'època d'August. La Roma del segle de Lluís XIV conegué una renovació urbanística de gran relleu, que configurà el seu aspecte monumental conservat fins avui, en tant que la Roma cristiana entorn de la Basílica de Sant Pere, i el seu conjunt monumental, obra de Bernini, conservava encara la seva independència jurídica. Pomey, contemporani de les reformes i bon coneixedor de la ciutat de Roma, evoca en la seva obra el seu passat més esplendorós⁶.

El títol mateix del seu llibre, *Pantheum Mythicum*, no és una pura ficció literària, sinó que té una gran importància descriptiva del contingut. De fet, aquesta obra és una veritable guia per al lector a qui s'invita a visitar, encara que sigui només portat per la imaginació, l'antic recinte del temple del Panteó de Roma a l'època del seu màxim esplendor imperial. Així, el llibre és presentat com un petit museu de les divinitats antigues visitat per un preceptor o guia i un estudiós de l'antigor, figu-

³ Cf. (Pseudo) Beda, *Versus de Colisaeo*, ed. J. P. Migne, P.L. XCIV, (Paris, 1862), col. 543: *Quamdiu stat Colisaeus, stat et Roma...* Des del segle XII, el Panteó de Roma és evocat al costat del Colissaeus com a símbol de Roma. Aquesta tradició perdura fins a les poesies de Du Bellay. Cf. MAGISTER GREGORIUS (D'OXFORD), *De mirabilibus Urbis Romae*, ed. R. B. C. Huygens, Leiden. E. J. Brill, 1970, pp. 23-24; JOACHIM DU BELLAY, *Les Antiquités de Rome. Les Regrets, Carm.* CVII, v. 14: «...La Rotonde et... le Colisée». Una visió general dels segles immediats es troba a R. WEISS, *The Renaissance Discovery of Classical Antiquity*, Oxford, 1973.

⁴ Cf. R. KRAUTHEIMER, *Rome. Profile of a City*, 312-1308. Princeton University Press, pp. 91, 96-97.

⁵ CAROLO DU FRESNE, DOMINO DU CANGE, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, ed. nova a L. Favre (1883-1887), reed. de Graz, Akademische Druck, vol. VI, p. 141 ss.: *Pantheum: Templum omnium Deorum, cui nunc (1678) S. Mariae Rotundae nomen...*.

⁶ Cf. KRAUTHEIMER, *op. cit.*, pp. 236, 243.

ra, aquesta darrera, amb la qual l'autor del tractat suggereix que el lector s'identifiqui, com un tercer visitant del Panteó antic⁷, a fi d'ésser guiat i instruït en les tradicions dels déus i deesses del món antic, evitant així la ignorància de la mitologia, coneixement fonamental per al bon *liberalium disciplinarum peritus*⁸.

L'aproximació al corpus mitogràfic és feta amb un to crític i científic, dins les limitacions i els coneixements de l'època, i així és palesa, per exemple, en evocar la senzillesa i ingenuïtat dels antics romans favorables a l'acceptació de tota classe de cultes⁹.

El caràcter propi del segle i l'orientació de l'obra per a un públic literari creient i cristià, hom pot observar-lo en la cura a comparar la història mítica dels pobles grec i llatí amb la cronologia bíblica del poble de Déu¹⁰. De fet, la comparança de les tres cultures ofereix un clar precedent de la tendència moderna orientada a estudiar les influències orientals dins el món antic.

L'enumeració de les diferents divinitats apareix distribuïda segons unes curioses categories: *De diis coelestibus*, *De diis terrestribus*, *De diis marinis*, *De diis inferis*, *De diis minoribus*, *De diis indigetibus*¹¹... L'evocació de cada una de les divinitats antigues apareix fonamentada en el testimoni dels escriptors clàssics grecs i llatins, a fi d'evitar la *opinionum discrepantia* dels *mythologici seu interpretes fabularum*, de la tradició mitogràfica ja existent des dels segles precedents¹². Hi ha també una gran preocupació per distingir els continguts dels mites és a dir, el *sensus historicus*, del *sensus moralis* o del *sensus physicus fabularum*, preocupació determinada per la mateixa finalitat de superar la tradició

⁷ Cf. *Pantheonum/Mythicum, /seu/fabulosa/Deorum/Historia, /hoc/primò Epitomes/ Eruditionis volumine/Breviter dilucideque comprehensa/auctore/P. FRANCISCO POMEY/e Societate Jesu/. Editio novissima, prioribus correctior, variisque aeneis figuris ornata. Francofurti. Apud Joh. Wilh. Rünngel, MDCCXXXVIII (1738), p. VI: «Lectoti Eruditionis Aemulo... museolum patefaciam tibi neum»; *ibid.*, p. xiii: «Roman in ipsam hospitem induco, quem Palaeophilum hoc est Antiquitatis studiosum nomino, per celeberrima quaeque loca deducendum a Mystagogo... docendumque de singulis, quae cognitum maxime digna videbuntur... Ad quid te diutius motor in limine. Amice lector? Evolve paginam... Mystagogum sequere nostrum, si Palaeophilus es, et Eruditionis amore reperies. Ducter te ille hodie ad Pantheonum Mythicum».*

⁸ POMEY, *op. cit.*, p. xiii.

⁹ POMEY, *op. cit.*, p. 4. Per a una visió moderna, cf. J. THÉRASSE. *Croyances et credulités des Romains, d'après Pline l'Ancien et les écrivains latins. Mélanges d'études anciennes offerts à M. Lebel*. Québec, 1980, pp. 283-319.

¹⁰ POMEY, *op. cit.*, pp. 2-3.

¹¹ POMEY, *op. cit.*, p. 21.

¹² POMEY, *op. cit.*, p. 65.

mitogràfica que Pomey considerava poc encertada¹³. Enfront d'una tradició de comentaris considerats com a merament compiladora de fonts literàries antigues o modernes, l'erudit jesuïta tracta d'oferir una visió més aprofundida de les antigues mitologies mitjançant el que denomina la *enucleatio fabulae*, és a dir, l'explicació o exposició del mite. De fet, el comentari dedicat a les fonts mitogràfiques presenta moltes analogies amb l'exegesi tradicional patristica dels textos bíblics. D'una forma general, l'*enucleatio fabulae* comprèn l'etimologia de la divinitat corresponent, la menció de les fonts antigues gregues o llatines i l'exposició de les variacions del mite d'uns escriptors més antics a altres posteriors però sempre a l'antigor. Aquesta mateixa orientació objectiva és encara practicada avui.

El *Phanteum Mythicum* és escrit en forma de diàleg, almenys en la seva primera part; fugint del to dogmàtic la lectura es fa agradable i captiva l'atenció del lector des de les primeres pàgines. A més a més, l'obra original estava ornada amb representacions iconogràfiques de les principals divinitats de la mitologia antiga de Grècia i Roma, aportant així dos elements bàsics per afavorir l'ensenyament i l'estudi, i, en darrer lloc l'admiració i el conteu dels estudis de l'antigor: *commoditas et iucunditas*. És evident que, en deixar fora del text aquestes il·lustracions en algunes edicions hispàniques i en tractats posteriors escrits segons el model del *Pantheum Mythicum*, com el llibre de Raimundo de Míguel, desaparegueren alhora dos elements bàsics que afavorien l'estudi mitogràfic i mitològic. Aquest fet, la pobresa de la imatge, es troba també a les edicions hispàniques del P. Gauthruche, en contrast amb les il·lustracions del llibret de Cecilia Böhl de Faber.

El cànon d'escriptors models, *canon auctorum*, és molt variat a l'obra de Pomey i comprèn escriptors molt contrastats com *Plautus*, *Ennius*, *Cicero*, la font més citada, *Horatius*, *Vergilius*, *Tibullus*, *Ovidius*, *Livius*, *Mamilius*, *Plinius*, *Apuleius*, *Servius*, *Censorinus*, *Lucianus*, l'únic autor grec esmentat, i *Sanctus Augustinus*, *Sanctus Isidorus Hispalensis* i *Sanctus Thomas Aquinas*, com a fonts cristianes, a més de la versió bíblica dels LXX, *Septuaginta Interpretes*, i *Boccaccius*, *Erasmus* i *Justus Lipsius*¹⁴ com a fonts humanístiques.

¹³ POMEY. *op. cit.*, p. 4.

¹⁴ POMEY. *op. cit.*, pp. 5-6, 19-21, 30, 47, 53, 75, 172, 184, 204, 206, 259. Un estudi modern acurat de les variacions segons les fonts llatines hom pot trobar-lo a E. E. BURRIS, «The Romans and his religion», *Classical Journal*, XXIV, 1929, pp. 595-604. Cf. també H. H. HUXLEY, «Some observations on the gods in Roman poetry», *Hibbert Journal* LIV, 1955-1956, pp. 384-391.

El *Phanteum Mythicum*, escrit de forma molt literària, i alhora amb l'objecte d'ésser una obra compresa amb facilitat i plaer, gràcies a les imatges iconogràfiques, tingué una gran influència en la tradició posterior en contrast amb una tradició voluminosa quant al nombre dels seus textos, però difícil de llegir amb profit i plaer¹⁵.

L'obra del seu contemporani Pierre Gautruche, la *Histoire poetique pour l'intelligence des poètes et des auteurs anciens*, que fins i tot tingué l'honor d'ésser immortalitzada en ésser traduïda a la llengua llatina, *Historia poetica ad faciliorem poetarum et veterum auctororum intelligentiam*¹⁶, presenta grans analogies amb l'escrit precedent, encara que literàriament és més pobra. Una lectura simultània d'ambdues obres permet d'observar algunes diferències curioses degudes unes al propi tractadista, i les altres a l'autor de la versió traduïda a la llengua castellana.

En primer lloc, cal esmentar la delicadesa de l'escriptor en evocar alguns temes de to gairebé pre-romàntic, com l'amor a la tardor de la vida, o la història de la parella Pomona i Vertumnus, o el tema d'Iris alliberant la reina Dido de la seva dolorosa agonia, o la tristesa de les ànimes privades de repòs i condemnades a cent anys de soletat abans d'arribar a la felicitat del descans en els Camps Elisis¹⁷.

Una nota molt diferenciadora pot ésser també la preocupació per l'exactitud matemàtica en evocar el passat mitològic o la visió de l'antiga mitologia grega des d'un punt de vista estrictament romà, que de vegades no deixa de reflectir una actitud irònica, i fins de subtil humor¹⁸.

¹⁵ POMEY, op. cit., pp. viii-ix: «De titulo quem gerit, unum dumtaxat subijcio Epitome, ipsi nomen est; nec immerito sane, mea quidem sententia: quidquid enim sexcentis sparsum voluminibus perplexum plerumque indigestumque continetur...». Per al detall de la difusió hispana, cf. A. PALAU DULCET, *Manual del Libro Hispano Americano*. Barcelona, 1959, n.º 230763-64, s.v. Pomey, *Panteón Mítico*.

¹⁶ Cf. *Catalogue Général des Livres Imprimés de la Bibliothèque National*. París, ed. cit., t. LVIII, 1929, cols. 397-399, esp. p. 398.

¹⁷ Cf. *Epitome de la fabulosa historia de los Dioses que en francés escribió el Padre Pedro Gautruche de la Compañia de Jesús/resumido y traducido en español para la mayor utilidad de la juventud*. Barcelona/Imprenta de la Vda. é hijo de Sierra/s. a./pp. 48-49, 50, 64. La *Historia Poética* de P. Gautruche fou reeditada a Madrid l'any 1943, per C. Pérez Bustamante.

¹⁸ GAUTRUCHE, *Historia Poetica*, ed. cit., pp. 76-77: «Esculapio, hijo de Apolo, y de la ninfa Coronis, tan excelente médico que curaba los enfermos deshauciados... Lo qual llevando mal Plutón, porque se le disminuía su censo, se quejó a Jupiter...»; *ibid.*, p. 112: «el Cíclope... le comió seis de sus compañeros, y, por cortesía, le ofreció que no le comería sino uno más...». L'exactitud numèrica és més evident al *Epitome*. Cf. les enumeracions de triades divines: les tres *Lamiae*, les tres *Sirenes*, les tres *Gràcies*, les tres *Gorgones*, les tres *Fúries*, o les cinquanta *Danaïdes*. La preocupació numèrica es palesa a l'evocació de la

Per altra part, el tractat del P. Gautruche ofereix també una orientació rigorosa i científica, fins i tot innovadora, amb la seva constant preocupació per relacionar la geografia dels indrets mítics amb la realitat topogràfica i històrica posterior¹⁹.

El model d'exegesi bíblica aplicat a la lectura i al comentari dels textos mitològics també és present a l'escrit del P. Gautruche, i alhora una determinada orientació cristiana i educativa de la seva lectura de les fonts antigues, cosa que explicaria el seu silenci de temes considerats inhumans²⁰. El criteri moralitzant, unit a la preocupació per la realitat històrica, permet d'explicar l'àmplia difusió del tractat, malgrat la seva senzillesa²¹.

Quant a les edicions hispàniques, l'obra del P. Gautruche tingué una àmplia difusió atès el nombre d'edicions des de 1719 fins al 1848, en contrast amb l'obra del P. Pomey. Tanmateix, les referències bibliogràfiques són només una guia orientativa. Així, la menció del tractat de P. Pomey per part dels estudiosos permet d'entreveure una difusió més res-

caiguda de Troia, l'*excidium urbis Troiae*. Cf. GAUTRUCHE, *Épitome*, ed. cit., pp. 89-90: «...a la fin de diez años de apretado cerco la igualaron con el suelo introducido por parte de Sinon en la ciudad aquel fatal caballo, preñado de 15.000 soldados. Perdieron los griegos en esta guerra 800 ochenta mil hombres... Los troyanos... seiscientos setenta seis mil ciudadanos. Aquí acabó el imperio de Troya con su rey Priam o y en el año del mundo de dos mil ochocientos y setenta, siendo juez de los hebreos Ailón».

¹⁹ Cf. GAUTRUCHE, *Historia poética para la inteligencia de los poetas y de los autores antiguos*, ed. cit. de C. Pérez Bustamante, pp. 19: «Rodas... los sarracenos se apoderaron de la isla el año de 684»; *ibid.*, p. 74: «La Tebaida, provincia en otros tiempos muy célebre por ser habitación de infinitos anacoretas»; p. 85: «el Peloponesos, que ahora llamamos la Morea»; p. 113: «las costas de los lestrigones cerca del lugar, que hoy es el puerto de Calcuta»; p. 127: «Creta que ahora llamamos Candia».

²⁰ La versió espanyola de l'*Épitome* suprimeix, per comparació amb la versió de la *Historia Poética*, totes les narracions considerades per l'autor original com «histories... llenas de funestas aventuras» (*Historia poética*, ed. cit., p. 87), és a dir, per exemple, les de *Salomoneu*, *Philoctetes*, el precedent clàssic de la figura literària de *Robinson Crusoe*, *Falaris*, *Sciro*, *Procusto*, *Pirítoos*, *Atreus*, *Ifigenia*, *Tersites*, *Troilus*, aquest darrer immortalitzat per Chaucer.

²¹ La *Historia poética* va ésser publicada des de 1719 fins a l'any 1843. Recentment fou reeditada per C. Pérez Bustamante, Madrid, 1943. Les dades del *Épitome* són molt difuses; s'en coneixen edicions del segle XVIII, edicions conjuntes amb el *Pantheon Mythicum* de F. A. Pomey, com la de 1768, i reedicions del *Épitome* de 1829 i 1848. Cf. PALAU DULCET, *op. cit.*, vol. VI, Barcelona, 1953, n.º 100783-100792, 100793-94 (*Épitome*), 100780-82 (*Historia poética*). El cànon d'autors de la *Historia Poética* és molt variat i hi predominen les fonts gregues: Hesíode, Homer, Heròdot, Píndar, els tràgics Sòfocles i Eurípides, i altres escriptors com Gòrgies, Plató, Plutarc, Diodor de Sicília, Dares Phrygius i Dictis Cretensis, o Sant Pau. Entre els escriptors llatins, a més a més dels mateixos de Pomey, esmenta Tertul·lià i C. Solinus.

tingida però més selecta. Pomey és esmentat com a llibre de gran interès pels estudiosos del segle XVIII a Catalunya, com C. Valls i Geli²², o figurava entre els llibres de la biblioteca d'escriptors tan il·lustres com el P. Juan Corominas²³, digne continuador de la famosa obra titulada *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes* (Barcelona, 1836), del bisbe Felix Torres Amat, o la menció encara com a font moderna per part de llatinistes del darrer segle com D. Raimundo de Miguel.

La tradició humanística i la tradició cristiana són també presents al petit tractat de Mitologia de Raimundo de Miguel, escrit en forma dialogada, seguint el model de Pomey²⁴.

En altres obres d'aspecte molt senzill, però de contingut literari no gens menyspreable, la mateixa senzillesa buscada explica el silenci de les fonts, per bé que la seva lectura hi condueix a tot lector coneixedor de la literatura precedent. Així, cal recordar que algun escriptor de gran fama escrigué també tractats de mitologia, com ara Cecilia Böhl de Faber, que dedicà la seva obra a la formació de la primera infantesa²⁵.

L'evolució del temps i la formació de l'escriptora²⁶ es concreten a l'obra de C. Böhl de Faber, en la introducció de personatges de la mitologia cèltica, com el gran màgic Merlí del cicle artúric²⁷ o la presència de

²² Cf. J. CLOSA FARRÉS, «Aportació al coneixement de l'estat dels estudis clàssics al tornant del segle XVIII. L'obra de C. Valls i Geli», *Faventia*, 2/1, 1980, p. 126.

²³ L'edició de F.A. POMEY, *Pantheum Mythicum*, citada en el present article, es conserva a la Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona i porta el següent ex-libris: «*Pantheum Mythicum... auctore P.F. Pomey... Francofurt/Apud J.W. Rünngel. MDCCXX-XVIII. «Usui Josephi Corminas et Llafrenca. Mon./Sevicnsis».*

²⁴ Cf. *Elementos de Mitología, ritos y costumbres de los antiguos romanos... dispuesta para uso de los jóvenes que estudian el tercer año de Latín por D. RAIMUNDO DE MIGUEL*. Burgos, A. Revilla, 1856. La sisena edició és del 1899 i es conserva a la Biblioteca Nacional de Madrid. Cf. PALAU DULCET, *op. cit.*, vol. IX. Barcelona, 1956, n° 168756-59.

²⁵ Cf. FERNÁN CABALLERO. (pseudònim de Cecilia Böhl de Faber), *La mitología contada a los niños*, Barcelona, 1878, 1888³. A la seva obra Cecilia Böhl de Faber continua la tradició de Pomey i Gautruche en la seva cura de la cronologia bíblica, i també de la poesia com a font literària. Cf. *op. cit.*, p. 27: «Nino, fundador del Imperio Asirio»; *ibid.*, p. 26: «(la mitología) la embellecieron los afortunados poetas griegos y latinos, y los excelentes artistas atenienses con sus obras maestras».

²⁶ Cecilia Böhl de Faber és descrita com «una española de altó rango... educada en Alemania» (concretament al domini senyorial i patern de Götslow, a Mecklembourg) per la *Literarische und Kritische Blätter der Börsen-Halle*, Hamburg, 1840, p. 737.

²⁷ BÖHL DE FABER, *op. cit.*, p. 117: «Merlin fue reputado por un gran mágico... nada de extraño es que se le atribuya a su sombrero la virtud de hacerlo invisible». Cf. C. LEWIS, *Classical Mythology and Arthurian Romance*, Londres, 1932; C. SQUIRE, *The Mythology of the British Islands*, Londres, 1905.

la tradició medieval dels *Physiologus* o Bestiaris²⁸, que a la versió de la seva obra apareixen adaptats al lectors infantils, sota el nom d'animals mitològics.

La difusió de les obres de Pomey i Gautruche no és produït dins un buit de tractats i manuals de mitologia clàssica, encara que aquestes obres hispàniques existents, malgrat la personalitat d'alguna avalada per escriptors com Lope de Vega, restaren oblidades al prestatges de les biblioteques al tombant del segle XVIII i al final del Segle d'Or de la literatura espanyola²⁹, en tant que eren desbancades pels nous tractats, com els de Pomey i Gautruche, que restaren com a modèlics per als nous segles i escriptors.

²⁸ BÖHL DE FABER. *op. cit.*, pp. 99-104. Entorn a la tradició del *Physiologus*, cf. F.J. CARMODY, *Physiologus Latinus. Versio Y*, University of California Publications in Classical Philology, II, 1941, pp. 95-134; *Id.*, *De bestiis et aliis rebus and the Latin Physiologus, Speculum*, XIII, 1938, pp. 153-159.

²⁹ Els tractats hispànics de Fray Baltasar de Vitoria, *Theatro de los dioses de la gentilidad*, o la *Philosophia secreta* de Juan Pérez de Moya presenten, com les obres de Pomey i Gautruche, anterior en la cronologia, una preocupació moralitzant i històrica, respectivament. Com ressenya Cossio, «Lope de Vega fue aprobante de la primera edición (del tractat de Fray Baltasar de Vitoria)». La innovació d'aquest tractadista resideix en la menció de poetes hispànics al costat de les fonts llatines, concretament *Garcilaso* i *Lope de Vega*. Aquesta innovació va ésser continuada pel seu continuador Fray Juan Bautista Aguilar. Cf. JOSÉ MARÍA DE COSSIO, *Fábulas mitológicas en España*. Madrid, Espasa-Calpe, 1952, pp. 65-71, 448 i 477-79.